

A TOLMÁCSOLÁS SZAKMAI STANDARDJAINAK KIALAKULÁSA ÉS ÉRVÉNYESÜLÉSE A GYAKORLATBAN

SERESI MÁRTA

ELTE Fordító- és Tolmácsképző Tanszék

E-mail: seresi.marta@freemail.hu

The Development and Enforcement of Professional Standards of Interpretation in Practice.

The first attempts to develop professional standards for interpreters started in the middle of the 20th century. The Hungarian interpreter community, however, has a heterogeneous attitude toward the ensuing professionalisation process, and especially toward the obligation to go through formal training. This paper aims to present the position of two relevant international organisations (the European Commission's interpreting service and the International Association of Conference Interpreters) on the necessity for a formal interpreting training. The paper then gives a short overview of the most important positive outcomes of interpreter courses. It stresses the importance of raising awareness about professional standards, and identifies fields where the understanding of professional standards could be enhanced through training.

Keywords: conference interpreting, community interpreting, professional standards, interpreter training, professionalisation

1. A tolmácsolás szakmai standardjainak kialakulása, a tolmácsképzés megjelenése

A tolmácsolás mint szakma vélhetően mindig is jelen volt az emberi civilizáció történetében, amikor előfordult, hogy két, eltérő nyelvet beszélő népcsoport egymással kapcsolatba került. Azonban a tolmácsok nagyon sokáig különösebb felkészülés nélkül, jellemzően pusztán nyelvtudásukból adódóan, az események sodrásában kerültek pozíciójukba.

A XIX. század végéig a magas szintű diplomáciai és tudományos diskurzus jellemzően valamilyen közös nyelven: latinul, franciául vagy éppen németül folyt. A politikai és tudományos elithez tartozás feltétele volt, hogy az ember beszélje ezeket a lingua francaként használt nyelveket. A XIX. században azonban a nemzetállamok kialakulásával előtérbe került a nemzeti nyelvek használata. A két világháborút követően pedig sorra jöttek létre a különböző nemzetközi szervezetek, amelyekben a tárgyaló felek országuk nemzeti nyelvét a többi nyelvvel egyenrangú nyelvként kívánták használni a megbeszélések során. A magas szintű tárgyalások, konferenciák tolmácsolásához azonban már képzett tolmácsokra volt szükség. Így megjelentek az első tolmácsképző iskolák, elsőként Heidelbergben 1930-ban, majd többek között Genfben 1941-ben vagy éppen Párizsban 1957-ben. Megszülettek a tolmácsolás módszertanát leíró első művek is. Ezek közül érdemes megemlíteni Jean Herbert 1952-ben írt, *The Interpreter's Handbook. How to*

Become a Conference Interpreter? című könyvét (Herbert 1968), illetve Jean François Rozan jegyzeteléses technikái írását (Rozan 1956).

Ezek az iskolák és tankönyvek elsősorban a konferenciahelyzetekre készítették fel a hallgatóikat, amelyeken jellemzően egyenrangú, magas presztízsű felek, illetve közszereplők vettek részt a megegyezés és a jó benyomás keltésének szándékával (Jones 1998, Kalina 2002, Szabari 2002). Ebből következően a hallgatókat iskolázott előadók hosszabb, komplexebb érveléseinek tolmácsolására készítették fel. Ugyanakkor kevesebb vagy szinte semmilyen figyelmet sem szenteltek az úgynevezett közösségi tolmácsolásnak. Községi tolmácsolásról akkor beszélünk, ha a beszélgetőpartnerek helyzete nem egyenrangú: jellemzően egy kevésbé iskolázott vagy az ország szokásait, intézményrendszerét kevésbé ismerő, vagy egyéb okból kiszolgáltatott (például beteg vagy bűncselekménnyel gyanúsított) személy áll szemben egy intézmény képviselőjével (Kalina 2002). Ilyen esetben a tolmácsnak a felek eltérő beszédstílusa és kulturális háttere között kell megtalálnia a világos kommunikáció módját úgy, hogy a felek sokszor a legkevésbé sem törekednek egyértelműsége vagy megegyezésre (Kalina 2002, Braun 2013). Nem ritka, hogy az ilyen jellegű tolmácsolás érzelmileg is megterhelő. A községi tolmácsolás kutatását, valamint oktatását viszonylag a közelmúltban kezdték csak el (Vargas-Urpi 2012).

Míg Nyugaton a tolmácsiskoláknak nem jelentett feltétlenül gondot a többnyelvű hallgatók toborzása, a keleti blokkban más volt a helyzet. A vasfüggöny mögött a nyelvoktatás nagymértékben az orosz nyelvre koncentrált, a célnyelvi országokba tett utazás pedig kevesek kiváltsága volt. Mivel ilyen körülmények között kevesen beszéltek magas szinten idegen nyelveket, önmagában a nyelvismeret is elegendő lehetett ahhoz, hogy valaki tolmács legyen. Ez a jelenség azonban azzal a következménnyel járt, hogy a magyar közgondolkodásban meggyökeresedett az az elképzelés, hogy a tolmácsolás egyet jelent a magas szintű nyelvtudással, egyéb nem is kell hozzá (Szabari 2002).

1973-ban Magyarországon is megkezdődött a szervezett tolmácsképzés, és ezzel párhuzamosan elindult a fordítástudomány meghonosítása és hazai elismertetése is, amelynek Klaudy Kinga lett a meghatározó alakja. 1986-ban pedig megszületett az azóta is sokat vitatott *24/1986. számú (VI. 26.) minisztertanácsi rendelet a szakfordításról és tolmácsolásról*, amely kimondja, hogy Magyarországon fizetett szakfordítói és tolmácsolási tevékenységet csak szakképesítés birtokában lehet végezni. A korabeli piaci realitáshoz alkalmazkodva a *7/1986. számú (VI. 26.) MM-rendelet a szakfordító és tolmácsképzés megszerzésének feltételeiről* lehetőséget biztosított arra, hogy a már tapasztalt tolmácsok egy egyszeri vizsga teljesítésével jussanak oklevélhez. Szabari Krisztina szerint azonban még 13 évvel később, 1999-ben is a szakma vezető tolmácsainak 70%-a szakképesítés nélkül gyakorolta hivatását (Szabari 2002).

A képesítővizsga lehetőségét egyébként eredetileg átmenetinek szánták, amíg a képzések elvégzése általános rutinná nem válik. Azonban az ELTE FTT országos tolmácsvizsgáira még most is minden évben egyre többen jelentkeznek (2015-ben 54-en, 2016-ban 65-en, 2017-ben 68-an, míg 2018-ban 77-en). Ezekben az adatokon belül kiemelném azokat a nyelveket, amelyekből évtizedek óta több intézményben is létezik

hazánkban szervezett tolmácsképzés (angol, német, francia), ugyanis ezekből a nyelvekből is gyakorlatilag állandó a vizsgára jelentkezők száma, sőt ezek a jelentkezések csaknem az összes jelentkező számának felét teszi ki (2015-ben 23, 2016-ban és 2017-ben 21, míg 2018-ban 29). Ez is jól mutatja, hogy a magyar közgondolkodás még mindig elfogadhatónak tartja, hogy valaki képzettség nélkül vágjon tolmácskarrierbe, és hogy sokan nem tesznek különbséget az idegennyelv-tudás és a tolmácsolási kompetencia között. Ebből az adatból azonban az is látható, hogy jelenleg messze nem minden nyelvkombinációban áll rendelkezésre tolmácsképzés.

2. Szükség van-e tolmácsképzésre?

Az internet közösségi oldalain folyó párbeszédemből egyértelműen látszik, hogy még azok is, akik nyelvi közvetítőnek tartják magukat, sokszor tagadják a képzés fontosságát, és a rendelet előírásaira úgy tekintenek mint értelmetlen korlátozásra, amely bizonyos szűk csoportok érdekeit hivatott védeni (például a vizsgáztató intézmények monopóliumát, ezek vizsgadíjából származó bevételeit, illetve a jelenleg tolmácsként működő személyek piaci részesedését). Visszatérő érvük, hogy a „papír” nem garancia a megfelelő színvonalú munkavégzésre, és a hiánya sem jelenti azt, hogy az illető rossz munkát fog végezni (lásd: Függelék). Ez a fajta érvelés azonban túl messze vezet ahhoz, hogy egy rövid cikkben lehessen rá reagálni (hiszen gyakorlatilag bármilyen típusú képzés esetén felmerülhet, és magának az oktatásnak mint intézménynek a létjogosultságát kérdőjelezi meg). Az állam mint szabályozó ezekkel az előírásokkal a képesítéshez kötött tevékenység nem megfelelő végzéséből adódó károkat kívánja megelőzni. Objektív tény, hogy a nem megfelelő tolmácsolás az ügyfeleknek anyagi, de akár egészségügyi károkat is okozhat, illetve csorbíthatja jó hírüket vagy tekintélyüket. Ebből következően nemcsak a magyar állam, hanem például a világ legnagyobb tolmácsolásszolgáltatója (DG SCIC – Európai Bizottság), illetve a konferenciatolmácsokat tömörítő nemzetközi szervezet, az AIIC (Association Internationale des Interprètes de Conférences) is alkalmaz egyfajta szűrést tagjai kiválasztásakor. Az alábbiakban ezt kívánom áttekinteni.

2.1. Tolmácsvégzettség és a nemzetközi szervezetek

A Konferenciatolmácsok Nemzetközi Szervezete (AIIC) weboldalán fogalmazza meg a tagjai működésére vonatkozó szakmai standardokat (AIIC 2014). Ebben a dokumentumban nem esik szó a tolmácsok képzettségéről. A szervezethez való csatlakozás feltételei között sem szerepel a végzettségre vonatkozó előírás, sem vizsga (AIIC 2011). Ugyanakkor az AIIC is meg kíván győződni arról, hogy kizárólag megfelelően kompetens tolmácsokat vesz fel a soraiba: ennek eszköze a ledolgozott munkanapok igazolása, valamint legalább 3 jelenlegi tag támogatói ajánlása, de a szükséges ajánlások száma a jelentkező és az ajánlók nyelvkombinációjának függvényében ennél sokkal magasabb is lehet.

Ugyanakkor az AIIC pályakezdő tolmácsoknak szóló dokumentumai mind abból az alap gondolatból indulnak ki, hogy az új tolmácsok a tolmácsképzésből érkeznek a szakmába. Az AIIC honlapján explicit módon is megjelenik a kérdés: „Lehetek-e konferenciatolmács ilyen irányú végzettség nélkül?” A válaszban az olvasható, hogy bár az első szinkrontolmácsokat valóban képzés nélkül dobták a mély vízbe, a hetvenes évek óta végzett tudományos és módszertani munkának köszönhetően ma már a tolmácsképzések elsajátításának a legbiztosabb módja a formális képzés. Az AIIC válaszában a képzés részét képező gyakorlás fontosságát is kihangsúlyozza (AIIC 2001). Úgy tűnik tehát, az AIIC úgy tekint a szakirányú végzettségre, mint ami szükséges, de nem elégséges feltétele a csatlakozásnak: a tolmácsképzés a magától értetődő első lépés a minőségi munka felé, de önmagában nem garantálja azt, így igazolt munkatapasztalatnak és személyes ajánlásoknak kell a képzést kiegészítenie.

Az Európai Unió intézményeinek tolmácsolási szükségleteit két főigazgatóság látja el. Az Európai Bizottságé a DG SCIC, amelynek neve a régebbi elnevezés, vagyis a Service Commun d'Interprétation-Conférences rövidítését őrzi, és amely jelenleg a világ legnagyobb tolmácsolásszolgáltatója. Az Európai Parlament tolmácsolási szolgálata pedig a DG LINC (Directorate-General for Logistics and Interpretation for Conferences), amely szintén a legnagyobbak közé tartozik. A két intézmény közös felvételi procedúrát rendez a főállású, illetve a szabadúszó tolmácsainak (Seresi–Láncos 2017, 2018). Az Európai Unió tehát ragaszkodik a vizsgáztatáshoz, saját maga kíván meggyőződni a jelentkezők kompetenciájáról. A jelentkezés feltétele a formális tolmácsvégzettség megszerzése, illetve szakképzettség híján minimum BA-szintű végzettség és igazolható 1 éves tolmácsolási gyakorlat.

Míndezeken túl az EU intézményei létrehoztak és szakmailag támogatnak egy európai szintű konzorciumot, amelybe azok a tolmácsképző intézmények léphetnek be, amelyek módszertana megfelel az Európai Unió standardjainak (EMCI: European Masters in Conference Interpreting). A konzorcium létrehozásának kimondott célja annak biztosítása, hogy az uniós intézmények tolmácsolási igényeinek kielégítésére megfelelően képzett szakemberek álljanak rendelkezésre (Seresi 2016).

Látjuk tehát, hogy a gyakorlatban az Európai Unió intézményei is kettős szűrést alkalmaznak: mind a szakképesítésre, mind a vizsga sikeres teljesítésére szüksége van annak, aki szeretne uniós tolmácsná válni. Az EU tehát éppen az ellentétét képviseli annak, amit a magyar piacon sokan vallanak, vagyis hogy majd a gyakorlatban kiderül, mennyire megbízható egy-egy tolmács (lásd: Függelék). Ugyanakkor ne feledjük el, hogy mind az AIIC, mind az EU kifejezetten konferenciatolmácsokkal dolgozik együtt, míg a belföldi piacokon fontos szegmenst jelent a bevezetőben ismertetett közösségi tolmácsolás is.

2.2. A tolmácsképzésben elsajátítható készségek

Most pedig szeretném áttekinteni, milyen készségeket fejleszt a tolmácsképzés. Az AIIC weboldalán a tolmácsolási pálya iránt érdeklődő fiatalok számára felsorolja, milyen kész-

ségeik fejlesztésére számíthatnak a formális képzésben (AIIC 2001). Ezek a következők: a beszélő közlésének és a mögöttes tartalom megértése; az üzenet kontextusba helyezése; az üzenet visszaadása konzekutív vagy szinkronmódban; a jegyzeteléstechnika elsajátítása; a koncentráció, elemzés és gyors reakció gyakorlása; hasznos glosszáriumok összeállítása; előadókészségek fejlesztése; felkészülés a különböző megbízásokra; stresszkezelés; szakmai etika betartása; felkészülés a piacra való kilépésre.

Az alábbiakban szeretném részletesebben is megvizsgálni azokat a készségeket, amelyek terén oktatóként és vizsgáztatóként a legnagyobb különbséget tapasztalom a képzetlen és a képzett tolmácsok között. A nemzetközi intézményekben, az AIIC-ban és a nemzetközi tolmácsképző intézményekben mára már megszilárdult az egyetértés ezeknek a készségeknek a szükségességével kapcsolatban. Úgy tűnik azonban, hogy a magyar piacon dolgozó nyelvi közvetítők körében ezeknek a standardoknak a tudatosodása és elfogadása még nem tekinthető befejezettnek.

2.2.1. Nyelvtudás

A közvélekedés a tolmácsolást a magas szintű nyelvtudással azonosítja, és való igaz, hogy a tolmácsképzésbe a hallgatók magas szintű nyelvtudással érkeznek. A képzés során a nyelvtudás állandó fejlesztése mellett elsősorban a nyelvtudás rendszerezése történik meg. A tolmácsnak ugyanis jól rendszerezett nyelvtudásra van szüksége, ahol a két nyelv használata egymástól élesen elkülönül, nem keverednek forrásnyelvi kifejezések a célnyelvi megformálásba, ugyanakkor mind az adott nyelveken belül, mind a nyelvek között gyorsan aktiválható tematikus kapcsolatoknak kell kialakulniuk (Gile 2001, Szabari 2002). Ezek a kapcsolatok és a két nyelv tudatos elkülönítése teszi lehetővé, hogy a tolmács adott esetben gyorsan váltson a két éppen használt munkanyelve között. Képzetlen tolmácsoknál visszatérő hiba, hogy egy idő után a kognitív terhelés hatására a használt nyelvek összekeverednek, a célnyelvi szövegben hamis barátok vagy éppen a hallgatók számára értelmezhetetlen forrásnyelvi szavak maradnak.

A képzés másik fontos aspektusa a terminológiai fejlesztés. Ennek azonban nagyon fontos részét képezi a megtanult új kifejezések mögötti fogalmak megismerése és kezelése is. Ki kell alakulnia tehát egyrészt egyfajta terminológiai módszertannak, amely segítségével a tolmács képes a megfelelő kifejezést megtalálni és eldönteni, hogy az adott kontextusban a lehetséges megoldás valóban alkalmazható-e; másrészt az általános műveltség folyamatos tudatos fejlesztésére is szükség van.

2.2.2. Elemzőképesség

Kétségtelen, hogy aki eleve nem rendelkezik jó elemzőképességgel, abból nem válhat jó tolmács. Ezt a készséget azonban tudatosan fejleszteni kell. A tolmácsnak fel kell ismernie, hogy a tolmácsolás túlmegy a szavak memorizálásán és azok mechanikus lefordításán. A nyelvi megformálástól elszakadva a jelentésre kell tudatosan koncentrálni: ezt kell elemezni, és a logikai összefüggések felismerése után a célnyelven átadni. Ezt a folyamatot nevezi Seleskovitch deverbilizációnak (Seleskovitch–Lederer 2002). Oktatói tapasztalás-

talatom szerint a forrásnyelvi formától való elszakadás nemcsak gyakorlatot, de bizonyos fokú bátorságot is igényel: a képzés felhívja a figyelmet ennek fontosságára, és megerősítheti a hallgatók ilyen irányú próbálkozásait. Úgy vélem, a tudatos képzés segít abban, hogy megindokoljuk saját magunknak és adott esetben a megbízóinknak is, hogyan lehet pontos tolmácsolás egy olyan megoldás, amelyben egyetlen szó sem egyezik a forrásnyelvi szavak szótári megfelelőjével.

2.2.3. A professzionális tolmács szakmai fogásai

A képzés során a hallgatók azt is megtanulják, milyen tartalmi és formai szabályoknak kell a munkájuk során megfelelniük, vagyis mi elfogadható, és mi nem a tolmács részéről. Egy rövid cikk nem elégséges ahhoz, hogy ezeket a fogásokat, formai követelményeket mind felsoroljam, csak néhányat kívánok megemlíteni. A tolmácsnak például tudnia kell, hogy a beszélővel azonosulva, tehát egyes szám első személyben kell fogalmaznia, ha az előadó is így tett; hogy nem kezdheti „tehát”-tal a produkcióját, vagy hogy a jegyzetei visszaolvasása közben is végig szemkontaktust kell tartania a közönségével. Tisztában kell lennie azzal, hogy nem teheti hozzá az elhangzottakhoz saját véleményét, ismereteit, illetve nem minősítheti sem magát, sem a beszélőt. A beszélőt nem szakíthatja félbe, az elhangzottakat nem nyugtázzhatja hümmögéssel vagy olyan kifejezések rendszeres közbeszúrásával, mint hogy „értem, igen”. A sort még hosszasan lehetne folytatni olyan apróságoknak tűnő momentumokkal, amelyek alapján nagyon könnyen fel lehet ismerni a képzetlen vagy jó esetben autodidakta tolmácsot.

Míg a fent említett követelmények teljesítését egy képesítő vizsgán is könnyen ellenőrizni lehet, vannak olyan szakmai fogások is, amelyek a legtöbb vizsgán nem tesztelhetők, de a formális tolmácsképzés során mégis hangsúlyt kapnak. Ilyen készség például a tolmácsolási események tudatos terminológiai és tematikus előkészítése, a glosszáríumkészítés, valamint a tolmácsok egymás közötti együttműködése is.

Érdekes megemlíteni a konsekutív tolmácsolásban használt jegyzetelési technika kérdését. Ennek a tanítása és gyakorlása jelentős teret kap a tolmácsképzésben, de magát a jegyzetelést a vizsgákon nem szokás pontozni vagy értékelni. Ugyanakkor egy 4-5 perces beszéd pontos és részletekben gazdag tolmácsolása jól begyakorolt jegyzetelési technika nélkül nem lehetséges. Bár a tevékenység maga nem tűnik bonyolultnak, ki kell emelni, hogy a jegyzetelés a sokszor komplex gondolatokat tartalmazó beszéd hallgatásával egy időben történik, és annak elemzéséről nem terelheti el a figyelmet. A jegyzeteknek elég tömörnek kell lenniük ahhoz, hogy a jegyzetelés sebessége alkalmazkodni tudjon az élőbeszéd ritmusához, ugyanakkor elég információt kell rögzíteniük, hogy a tolmács a jegyzeteire támaszkodva fel tudja idézni az elhangzottakat. Ráadásul a tolmácsolóknak nemcsak egy a saját maguk számára hatékony, a korábban megszokott egyetemi vagy éppen gyorsírási jegyzeteléstől radikálisan eltérő jegyzetelési módot kell kialakítaniuk, de azt is be kell gyakorolniuk, hogyan olvassák később vissza a leírt jegyzeteiket gördülékenyen, a közönségükkel szemkontaktust tartva. A tolmácsképzésnek arra is fel kell hívnia a hallgatók figyelmét, hogy ezeket a jegyzeteiket a tolmácsolási esemény után ne ad-

ják át másoknak, hiszen egyrészt köti őket a szakmai titoktartási kötelezettség, másrészt pedig a konszekutív jegyzetek jellegükből adódóan nem alkalmasak arra, hogy például jegyzőkönyv vagy beszámoló alapjául szolgáljanak.

2.2.4. A szakmai standardok tudatos érvényesítése

A tolmácsi piacra kikerülve a tolmács sokféle megbízó sokféle igényével szembesül. Ezek az igények számos esetben jó szándékból erednek, de nem mindig megvalósíthatók a minőség csorbulása nélkül, illetve bizonyos esetekben a kért tevékenység nem is tartozik a tolmács feladatkörébe (például a jegyzőkönyv megírása a konszekutív jegyzetek alapján). A tolmácsképzés feladata, hogy tudatosítsa a hallgatókban, melyek azok a kérések, amelyeket nem kötelesek teljesíteni, és legfőképpen azt, hogy miért.

Elég átfutnunk az AIIC szakmai standardjait (AIIC 2014) ahhoz, hogy lássuk: számos olyan pontja van, amellyel kapcsolatban a magyar piaci gyakorlat nem egységes. Írásomnak nem célja az elretentő anekdoták áttekintése, de szeretném leszögezni, hogy jelenleg a tolmácsoláshoz szükséges munkakörülményekkel még a közvetítőirodák sincsenek mindig maradéktalanul tisztában. Számos alkalommal fordul elő, hogy az ISO-szabványnak (ISO 2603:2016; ISO 4043:2016; ISO 20109) megfelelő kabin biztosítása nélkül kérnek tolmácsolást. Sok esetben pedig azt várják a tolmáctól, hogy távtolmácsolást végezzen egy erre alkalmatlan, sokszor nem is háborítatlan helyiségben, ahol esetenként még képernyőn sem látja a termet (a szükséges hangminőségről és látási viszonyokról az ISO 20108 szabvány rendelkezik).

Az AIIC szakmai standardjainak egyik sarkalatos pontja, hogy a konferenciatolmácsok párban végzik munkájukat, kivéve, ha egyszerű témájú, rövid eseményről van szó. Ez a dokumentum mind a kabinban végzett szinkron-, mind a fülbesúgásos tolmácsolás esetében nyelvpáronként minimum 2 fős tolmácscsapatot ír elő. Erre a tolmácsokat érő hatalmas kognitív megterhelés és stressz miatt van szükség (Zeier 1997). 20–30 perc után olyan mértékben romlik a szinkrontolmácsolás minősége, hogy szükségessé válik a váltás. A minőségromlást azonban maga a tolmácsoló személy nem mindig veszi észre, mivel a nagymértékű kognitív terhelés miatt a monitorozó funkció sokszor kikapcsol. A tolmácsok azonban csapatként is együtt dolgoznak: segítik egymást a felkészülésben, valós időben segítenek a mikrofont éppen birtokló társuknak a terminológiai nehézségek megoldásában diszkrét súgással vagy internetes böngészéssel, probléma esetén kiszaladnak a technikushoz, elveszik a frissen érkező dokumentumokat, vagy átveszik a mikrofont, ha a társuk esetleg rosszul érezné magát.

A megbízók számára azonban nem mindig világos, miért kellene ugyanarra a feladatra két embert alkalmazniuk, és érthető módon szívesen megspórolnák a második tolmács költségét. Sajnos a mai napig találnak olyan vállalkozót, aki hajlandó egyedül is végigtolmácsolni egy konferenciát. A képzésnek és a szakmai standardok egységesítésének itt is nagy szerepe lenne: hiszen amíg a megbízók találnak tolmácsot, aki egyedül is elvállalja a szinkrontolmácsolást, és nem találkoznak egységes ellenállással, ha ilyesmit kérnek, nem remélhetjük, hogy ez a szakmai standard minden esetben érvényesülni tud.

Hasonló problémát vet fel a tolmácsok munkaideje. Az AIIC előírása szerint a tolmács munkanapja két fél nappól áll, amelyek két és fél vagy három óra hosszúságúak. Amennyiben ennél hosszabb munkanapról van szó, a szervezet három tolmács alkalmazását javasolja. Amikor azonban 2018 nyarán az Európai Parlamentben dolgozó tolmácsok tiltakoztak munkaidejük tervezett egyoldalú meghosszabbítása ellen, ezzel kapcsolatban a magyarországi nyelvi közvetítői szakma egy része is értetlenségének adott hangot. Megint csak abban látom a tolmácsképzés szerepét, hogy a képzésben részt vevő hallgatókban tudatosítanunk kell, milyen körülmények között tudják munkájukat megfelelő minőségben végezni, mely tényezők nehezítik, és mely tényezők könnyítik meg objektíven a dolgukat. Ezt a fajta tudatosságnövekedést a tolmácsképzésen átesett hallgatók körében 2012 és 2014 között egy többéves kérdőíves vizsgálatral a tolmácsolási helyzet több tényezőjével kapcsolatban is sikerült kimutatnom (Seresi 2016).

3. A ritkább nyelvkombinációk

A fentiekben igyekeztem érvekkel alátámasztani, hogy a képzés fejleszti a tolmácsoláshoz szükséges készségeket, valamint tudatosítja a hallgatókban a szakmai standardokat, és azok követésének fontosságát. Vannak azonban olyan nyelvkombinációk, amelyekben jelenleg hazánkban, de akár a világon sincsen elérhető tolmácsképzés. Ugyanakkor nyilvánvalóan ezekben a nyelvkombinációkban is van igény tolmácsra, és ezekben a nyelvkombinációkban is kívánatos, hogy legyen egyfajta minőségi garancia a tolmács munkájára.

Noha elméletileg szinte minden nyelvből lehető a képesítővizsga az ELTE Fordító- és Tolmácsképző Tanszékén, a valóságban számos olyan nyelvkombináció létezik, amelyben nincs, vagy nincs elegendő olyan tolmács, aki a kompetenciáját hivatalos oklevéllel tudná igazolni. Számos esetben tehát jobb híján kényszerűsügből lett tolmácsok vesznek részt a rendőrségi, bírósági stb. ügyekben, amit egyébként *A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény*, illetve *A közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól szóló 2004. évi CXL. törvény* is lehetővé tesz. Mivel a ritkának számító nyelvekből oklevél nélkül is számos megbízást kapnak a tolmácsok, még azok sem mindig motiváltak, hogy pénzt fektessenek az oklevél megszerzésébe, akik hivatásszerűen a tolmácsolásból kívánnak élni.

4. Konklúzió

Bár nemzetközi szinten a tolmácsolás szakmai standardjai a huszadik század közepén kikristályosodtak, és elfogadottá váltak, a keleti blokk speciális helyzetéből adódóan Magyarországon ezek még mindig vita tárgyát képezik. A tolmácsszakma nagyon heterogén. Mivel gyakorlatilag mindenki előtt nyitva áll a lehetőség, hogy képzés nélkül tegyen

tolmácsvizsgát, valamint a piacon különösebb nehézség nélkül lehet tolmácsolási megbízást kapni oklevél nélkül is, a magukat tolmácsnak valló személyek háttere, iskolázottsága, tapasztalatai és kompetenciái nagyon különbözőek. Ez megnehezíti, hogy a tolmácsolás szakma egységesen harcoljon az elfogadható munkakörülményekért, és kihat a szakma külső megítélésére is. A képzés és a képesítővizsgák célja, hogy a tolmácsolás szakmai standardjai általánosan ismertté és elfogadottá váljanak, és minden ügyfél garantáltan számíthasson arra, hogy tolmácsa ezeknek megfelelően jár el. Ezáltal érhető el, hogy a tolmácsolás valóban több legyen, mint pusztán magas szintű idegennyelv-ismeret.

Irodalom

- AIIC. 2001. *Advice to students wishing to become conference interpreters*. <http://aiic.net/p/56>. (Letöltve: 2018. szeptember 22.)
- AIIC. 2011. *Who can join AIIC?*. <http://aiic.net/p/4046>. (Letöltve: 2018. szeptember 22.)
- AIIC. 2014. *Professional standards*. <http://aiic.net/p/6746>. (Letöltve: 2018. szeptember 22.)
- Braun, Sabine 2013. Keep your distance? Remote interpreting in legal proceedings. *Interpreting* Vol. 15. No. 2. 200–228.
- Gile, Daniel 2001. L'évaluation de la qualité de l'interprétation en cours de formation. *Meta*. Vol. 46. No. 2. 377–393.
- G. Láng Zsuzsa 2002. *Tolmácsolás felsőfokon. A hivatásos tolmácsok képzéséről*. Budapest: Scholastica.
- Herbert, Jean 1968. *The Interpreter's Handbook: How to become a conference interpreter*. Genf: Librairie de l'Université Georg.
- Jones, Roderick 1998. *Conference Interpreting Explained*. Manchester: St. Jerome Publishing.
- Kalina, Sylvia 2002. Interpreters as professionals. *Across Languages and Cultures* Vol. 3. No. 2. 169–187.
- Rozan, Jean Francois 1956. *La prise de notes en interprétation consécutive*. Geneve: Georg.
- Seleskovitch, Danica – Lederer, Marianne 2002. *Pédagogie Raisonnée de l'Interprétation*. Paris: Didier Érudition.
- Seresi Márta 2016. *Távtolmácsolás és távoktatás a tolmácsképzésben*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó.
- Seresi Márta – Lános Petra 2017. Tolmácsolás az Európai Unió Bíróságán – a gyakorló tolmácsok szemével. *Magyar Jogi Nyelv*. 2017. 2 szám. 1–7.
- Seresi Márta – Lános Petra 2018. Az Európai Unió intézményeiben dolgozó szabadúszó tolmácsok akkreditációs vizsgája. *Magyar Jogi Nyelv*. (megjelenés alatt)
- Szabari Krisztina 2002. *Tolmácsolás. Bevezetés a tolmácsolás elméletébe és gyakorlatába*. Budapest: Scholastica.
- Vargas-Urpi, Mireia 2012. State of the art in community interpreting research: mapping the main research topics. *Babel* Vol. 58. No. 1. 50–72.
- Zeier, Hans 1997. Psychological stress research. *Interpreting* Vol. 2. No. 1. 231–249.

Függelék

A magyar nyelvi közvetítői piacon a tolmácsvégzettség szükségességéről folyó vitát olyan beszélgetések kiragadott részleteivel szeretném illusztrálni, amelyek az elmúlt években egy zárt Facebook-csoportban zajlottak. A csoport neve *Minden, ami fordítás és tolmácsolás*, 2609 tagja volt 2018. szeptember 28-án (<https://www.facebook.com/groups/236417733219047/>). Az online párbeszédekben a résztvevők neveit az ábécé betűivel helyettesítettem.

2016. május 3-i poszt a szakfordító és tolmácsolás megszerzésének feltételeiről:

A: 24/1986. (VI. 26.) MT-rendelet a szakfordításról és tolmácsolásról 2. §1 „Szakfordítást vagy tolmácsolást munkaviszonyban, valamint munkavégzésre irányuló egyéb jogviszonyban díjazás ellenében az végezhet, aki szakfordítói vagy tolmácsolással rendelkezik.”

(...)

B: C, ez oké, engem elsősorban az értelmetlen rendelet, a semmiféle garanciát nem jelentő vizsga önmagában, továbbá a vizsgának csúfolt eljárás abszurditása bosszant. A pimasz lehúzás szinte csak ráadás.

C: Engem is bosszant az értelmetlen rendelet, pláne a vizsgakiírás!

2016. augusztusi poszt a szakképzés hasznosságáról:

D: Sziasztok! Képzések felől szeretnék érdeklődni. Tanult valaki konferenciatolmácsolást a BME-n? Vagy bármi más egyéb tolmács szakon a BME-n? Esetleg az ELTE-n? Melyik képzést ajánljátok? Szinkrontolmácsnak hol tudnék tanulni?

E: Kedvesem, én még az egyéves posztgraduális képzésben vettem részt, untig elég volt. A nyelveket tudd. Az a lényeg. A többi készség és gyakorlat. Azt nem a képzésen szerzed meg.

2018. április 12-i poszt a szakfordítói és tolmácsolásról, illetve képzésről:

F: Sziasztok! Kacérkodok a gondolattal, hogy megpróbáljam a fordítói szakmát. Itt sok tapasztalt fordítót látok, a véleményeteket szeretném kérni: megéri-e a szakképzés?

(...)

G: Bennem csak egy dolog merült fel a beszélgetés kapcsán (aminek csak az egyik felét látom, mert épp a témában folytatott korábbi vita kapcsán X. Y. letiltott a Fb-on, így most nélkülözni kell a szakképzés elleni kirohanásait ;)): sose hallottam még, hogy egy diplomás kikel magából minden fórumon a diplomák szükségessége ellen, vagy hogy egy magára valamit is adó szakember feleslegesnek találja a szakképzést és a mesterlevelet. Aki megugorja a vizsgaszintet, az büszke rá. Szerintem.

- H: Na, bravó. Mondom én, hogy céhesedni akarnak a „komoly, képzett, megbízható” fordítók és tolmácsok. Kiszorítani (be se engedni) azokat, akik versenytársak lehetnek.
- G: Esetleg valaki nem akar sebészállást? A közeli kórházban orvoshiány van, érettségivel is lehet jelentkezni! Ugyanitt hasonló feltételekkel kardiológust is keresnek.
- H: G, a diploma nem garancia semmire. A piac pedig igenis, válogat az orvosok között is.

2016. július 9-i poszt arról, hogy a kormányhivatalok ellenőrzik, hogy a szakfordításról vagy tolmácsolásról számlát kiállítók rendelkeznek-e szakirányú végzettséggel:

- B: Minden ilyen ellenőrzés célja 1. a hatósági zaklatás, 2. az ostoba rendelet alapján „de jure” megállapítható „kontármunka” felderítése és szankcionálása. Holott normális esetben ilyesmibe az államnak, hatóságnak nem lehetne beleugatása, kivéve a már sokszor leírt, jól behatárolható érzékeny (jogi, orvosi, élet- és vagyonbiztonságot érintő műszaki) területeket.
- I: Eddig még szerencsére nem vegzáltak ezzel...
- B: Lassan össze kéne számolni, hány szakfordítói egyesület létezik idehaza, és kéne nekik szólni, hogy lelkes tenni akarásuk reflektorfényét fókuszálják egyrészt a 24/1986 megsemmisítésére, másrészt azokra a szakmai csoportokra, amelyeknek (lobbi)érdeke ennek az eléggé el nem ítéhető rendeletnek és a ráépülő struktúrának a fenntartása, a fosszilis adminisztratív szabályozások fanatikusaiktól egészen a rendszerből pimaszul hasznot húzó intézményekig.